

GORENJSKI ČRNOLISASTI (ČRNOPIKASTI) PRAŠIČ

Poskus zootehniške karakterizacije pasme

Andrej Šalehar,

prof. dr. zaslužni profesor, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko, 1230 Domžale

Uvod

Poleg pasme krškopoljski (črno-pasasti) prašič sta v strokovnem slovstvu iz prve polovice prejšnjega stoletja omenjeni še dve podobni, danes izgubljeni pasmi: gorenjski črnolisasti (črno-pikasti) prašič in solčavski domači črni prašič. Za drugo pasmo so v strokovni bibliografiji tri kratke predstavitve, ki so jih objavili Oblak (1939), Wenko (1940) in Ovsenik (1948). Zadnji avtor je zapisal naslednje: »Kakor se je na Gorenjskem dolgo časa vzdržala črno-pasasta domača svinja, se v solčavski okolici drži še tudi črno-pasasta solčavska pasma, ki je tudi črno-pasasta in je zelo dobra za rejo, trdnega zdravja ter zelo odporna proti boleznim, celo proti rdečici je ni treba cepiti. Radi malega okoliša in razmer pa bo gotovo izginila na korist enotnih pasem, kar zahteva novejši čas, ki hoče na trgu belo blago, kar izpodriva črno-pasastega.«

O gorenjskem črnolisastem prašiču je v strokovnem čitivu več objav, podatkov in tudi slikovno gradivo.

Namen tega sestavka je poskus predstavitve elementov zootehniške karakterizacije te danes izgubljene slovenske pasme prašičev.

Zootehniška karakterizacija

Zootehniška karakterizacija je sinonim za pasemski standard, ki je zootehniški normativ, ki opisuje nastanek in razvoj pasme, zunanost pasme, telesne mere, morfološke in biološke značilnosti ter podatke o najpomembnejših gospodarskih lastnostih.

Nastanek, razvoj in poimenovanje pasme

Suštič (1926) piše, da je radovljiški živinorejski odbor pri preskrbovanju področja z dobrimi merjasci izsledil pred par leti v nekaterih svinjakih na radovljiškem in kamniškem področju nekaj značilnih živali te pasme. Po njegovem mnenju je ta gorenjska pasma prašičev nastala s križanjem navadne podeželske pasme (imenovali so jih tudi domača kranjska prašičja pasma, kranjski podeželski prašiči in pozneje kranjska žlahtna prašičja pasma ali domača požlahtnjena prašičja pasma) z jorkširci in deloma s prašiči Hoeschove krvi (heševci so bili križanci med nemškimi pasmami in jorkširo). V Kmetovalcu (1911) je anonimni avtor zapisal: S pričetkom domače reje prašičev se je zaplodila pri nas na Kranjskem posebna prašičja pasma. Podlaga te pasme so bili deloma domači, največ pa hrvaško-ogrski plemenski prašiči, ki so se polagoma prekrizali s prašiči žlahtnejših pasem zlasti z veliko belo angleško pasmo.

Ilc (1934) povezuje nastanek gorenjskega črnolisastega prašiča s krškopoljskimi prašiči, ko pravi, da so to pasmo prevzeli Gorenjci, ki sedaj intenzivno delajo na njeni selekciji. To posredno potrjuje Oblak (1938), ki je zapisal, da je na področju Krškega še mnogo domačih t.zv. črno pasastih svinj. Dolenjska zalaga z mladiči druge kraje, kjer se ne bavijo toliko s svinjerejo, zlasti Gorenjsko. To trditev v drugem delu potrjuje tudi Suštič (1926), ko pravi, da je na to pasmo znatno vplival tudi krškopoljski prašič.

Pomemben je zapis v Gospodarju (1926), ko anonimni avtor enako kot Suštič (1926) sporoča, da so po-

slali fotografije merjascev in svinj te pasme ter eno lobanjo specialistu na dunajski poljedelski visoki šoli dr. Staffe-ju v svrhu študija. V odgovoru dr. Staffe-ja je podal mnenje, ki se popolnoma ujema z izkustvi, ki jih ima preje omenjeni živinorejski odbor s temi prašiči. Živali se ob količjak dobri reji naglo razvijejo in rastejo, se rade pitajo, dajejo izborna meso (šunke!) ter so odporne proti boleznim, a na planinski paši tudi proti vremenskim nepravilnostim.

Iz dobrih praktičnih izkušenj podpira rejo gorenjskega črnolisastega prašiča Cvenkel (1926), ko je med drugim zapisal, da kot prašičerejec lahko mirno trdi, da so prinesli ti prašiči srečo v svinjake posestnikov in kočarjev. Suštič (1926) je spodbujal širitev in rabo te pasme, ker je hasnovita (koristna), nerazvajena (skromna) in odporna. Radovljiški živinorejski odbor je načrtno spodbujal rejo te pasme tako, da je dal od odbranih svinj vzrediti čimveč merjascev, ki so jih dodelili svojim plemenskim postajam. V letu 1925/26 je tako preskrbelo z merjasci te pasme 17 postaj in načrtovali so še širjenje. Niso pa oskrbovali postaj s plemenskimi merjasci z nakupi na sejmih. Zanimivo je tudi, da so črno-pikaste prašiče s področja Kamnika načrtno parili s črnolisastimi prašiči iz področja Radovljice.

Oblak (1939) piše, da domačo črno-pasasto svinjo, ki je bila pred nekaj leti na Gorenjskem še precej razširjena in priljubljena ter zelo v modi, sedaj vedno bolj opuščajo. Glavni vzrok leži v tem, da je ta svinja vsled premajhnega rejskega okoliša morala degenerirati, ker je prišlo do plemenjenja v sorodstvu. Zaradi tega se ta svinja ne bo mogla dolgo vzdržati.

V virih najdemo naslednja poimenovanja pasme:

- gorenjski črnolisasti prašič,
- gorenjski črnopikasti prašič,
- črnopasasta prašičja pasma,
- gorenjska črnopasasta prašičja pasma,
- oplemenjeni črnopasasti prašič starega kranjskega izvora,
- črnolisasti tip gorenjskih prašičev,
- prašiči črno-belo lisastega ali črnopikatsega tipa,
- gorenjski podeželski tip prašičev.

Opis zunanosti pasme

Suštič (1926) opisuje značilnosti zunanosti prašičev te pasme: dolg život, dolgi, ohlapno viseči uhlji ter črnolisasta oziroma črnopikasta barva. Živali niso debelih, a tudi ne prefinih, pač pa čvrstih kosti.

Ob zakolu je prvi prašič dal 93,5 kg špeha in masti, torej 42 % celotne mase, in drugi 111,5 kg ali 47 % skupne mase.

Suštič (1926) piše, da so plemenske svinje zelo mirne, nerazvajene, zelo rodovitne in mlečne. Za velikost gnezda je samo podatek, ki ga je zapisal Cvenkel (1926), da so svinje po parjenju z merjasci gorenjske črnolisaste pasme dale že v prvem gnezdu 10 do 13 pujskov. Gomišček (1930) piše, da so gorenjski prašiči na Gorenjskem boljše kakovosti kot prašiči na Dolenjskem. Sicer je tudi na Gorenjskem še mnogo prašičev, ki so črnolisasti in sposobni samo za domači konzum.

Suštič (1926) poudarja kakovost (finost, izbornost) mesa kranjskih podeželskih prašičev in ob tem slo-

ves kranjske klobase (v oklepaju je zapisal: svetovno znana kranjska klobasa), ki temelji na mesu domače podeželske pasme. Pri tem opozarja na nevarnost, ki jo ima na kakovost mesa vnašanje pasme jorkšir, in svetuje, da se mora ohraniti pretežni del domače pasme.

Pogosto je poudarjena zelo velika odpornost in še posebej proti kužnim boleznim. V Kmetovalcu (1911) je anonimni avtor posredno pojasnil to biološko značilnost prašičev te pasme takole: Vsaka pasma živine je vsekakor stvor svoje rodne pokrajine; pasmo naredi namreč talne in podnebne razmere njenega doma v zvezi s kakovostjo njegovega kmetijstva in običajne reje. Za nas je požlahtnjen in utrjen domač prašič najboljša žival.

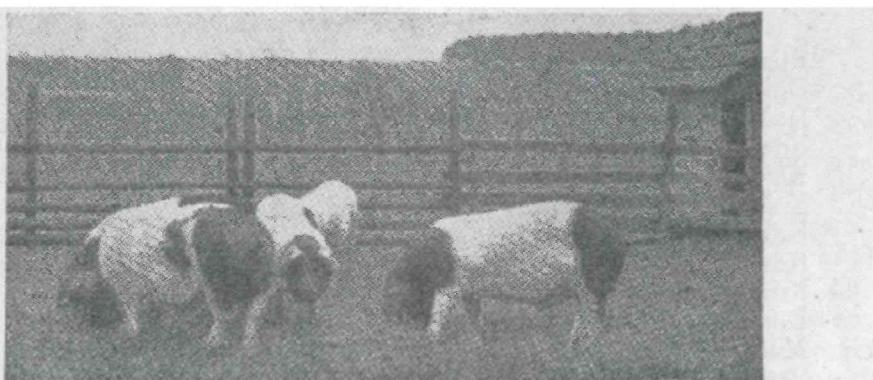
Gospodarske lastnosti

O gospodarskih lastnostih, pri čemer mislimo na plodnost, ravnost, izkoriščanje krme, mesnatost in odpornost, imamo v prvi vrsti le splošne zapise. Sklepamo pa lahko, da so prašiči te pasme dobro rastni, da imajo veliko zmogljivost rasti, dobro kakovost mesa, ki je primerna za izdelavo najboljših mesnih izdelkov (kranjska klobasa), in da je to mirna, prilagodljiva ter odporna pasma.

Zunanost gorenjskega črnopasastega prašiča je razvidna na fotografijah, ki so objavljene v številnih virih. Zgornja je bila objavljena v reviji Kmečka žena v letu 1939.

Telesne mere, morfološke in biološke značilnosti

O telesnih merah v virih ni podatkov. Posredno jih lahko približno ocenimo iz slikovnega gradiva in podatkov o telesni masi. Suštič (1926) piše, da pujski dosežejo ob osem tedenskem sesanju od 16 do 18 kg. Povprečna telesna masa eno leto starega kastriranca znaša okrog 150 kg, pri starejših pitanih prašičih pa je bila tudi nad 300 kg. V Kmetovalcu (1929) je objavljen kratak sestavek s sliko pod naslovom »Lep uspeh pitanja«.

vinje črnopasaste barve, kakršna je posebno — naravno v zvezi s posebnim telesnim ustrojem — priljubljena na Gorenjskem, na stalni paši

Dva enoletna pitanca gorenj. črnopasastega plemena, ki sta imela zaklana prvi 221 kg in drugi 234 kg. župan Ivan Finžgar v Breznici pri Žirovnici.

Razprava in sklepi

Za boljše razumevanje nastanka gorenjskega črnolesastega prašiča je treba upoštevati, da je kranjska kmetijska družba po letu 1868 pospeševala prašičerejo z načrtnim širjenjem takrat najmodernejših angleških pasem prašičev in da je bila dobro razvita trgovina s hrvaškimi prašiči. Zaradi pogostih izbruhov bolezni, še posebej prašičje kuge, je bil promet s prašiči večkrat omejen in v letih po prvi svetovni vojni je bila Gorenjska pomemben trg za dolensko prašičerejo, kjer je bila razširjena reja krškopoljskega prašiča. Pri nastanku gorenjskega črnolesastega prašiča so tako verjetno sodelovale različne takratne pasme: avtohtoni kranjski prašiči, hrvaški prašiči, heševci, angleške pasme (posebej jorkšir) in tudi krškopoljski prašiči. V kakšnem razmerju so sodelovale posamezne pasme, ni mogoče ugotoviti. Lahko pa trdimo, da niso avtohtone prašiče v celoti pretapljali z jorkširo, ker so hoteli ohraniti kakovost mesa in ker raven reje prašičev na Gorenjskem ni bila ustrezna za zahtevnejše angleške prašiče.

Gorenjski črnolesasti prašič je bil mesnato-mastnega tipa. Bil je dobro rasten s sorazmerno veliko zmogljivostjo rasti in imel je kakovostno meso. Poudarjena je njegova odpornost in skromnost do pogojev reje. Enako na splošno ocenjujemo prašiče naše avtohtone pasme krškopoljski prašič.

Podrobnejših podatkov o posameznih gospodarskih lastnostih ni, ker jih v tistem času še niso spremljali, merili in vodili. Prav tako ni bilo vpeljano označevanje prašičev in niso vodili rodovniških knjig. Tako je bilo praktično onemogočeno vodenje porekla in preprečevanje parjenja v sorodstvu, kar je slabo vplivalo na pasmo. Prav tako so bile zahteve trga po mesnatih prašičih vse večje in opuščanje reje je bilo nezbežno. Pasma je bila izglajena.

Dodatek

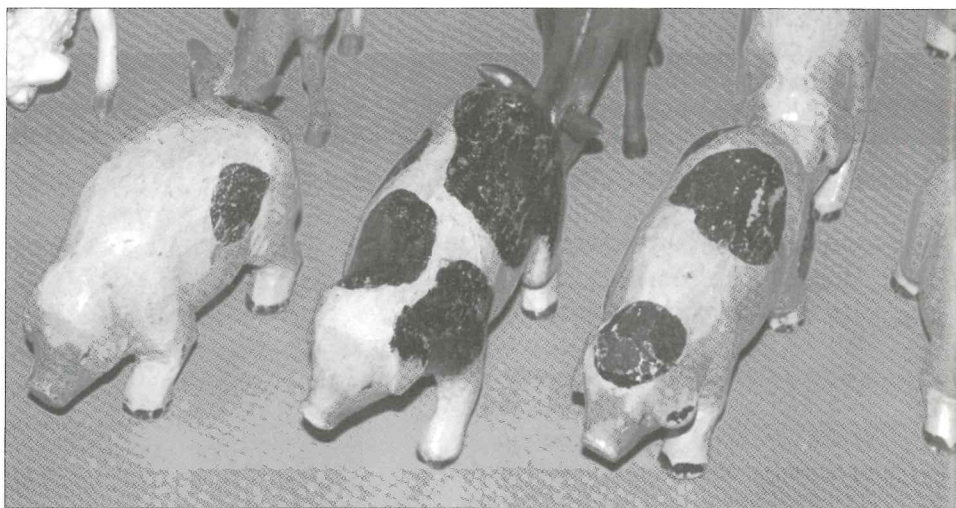
V Nevljah pri Kamniku je na štefanovo običaj, ki ga je opisal Benjamin Bezek. Verniki (zlasti gospodarji) prinašajo v cerkvi k stranskemu oltarju sv. Štefana lesene votivne figurice domačih živali. Tam pomolijo in prosijo za zdravje pri živini. Običaj je star in sedanje votivne figurice naj bi bile stare sto in več let.

Na štefanovo se je celotna družina odpravila v cerkev. Pred cerkvijo sta bili postavljeni dve dolgi mizi, na njih pa peharji, polni lesenih votivnih figuric. Figurice sta vsa leta prodajala dva ključarja. Cena zanje ni bila določena, vsak je dal po svoji zmognosti.

Votivne figurice so bile izdelane v Nevljah ali bližnji okolici. Verjetno jih je izdelovalec figuric izdelal po vzoru domačih živali, ki so jih redili v tistem času v njegovem kraju ali bližnji okolici. Figurice so imele oblike krave, konja, prašiča, ovce; torej živali, ki so jih domačini imeli v svojih hlevih. Skratka upodobljene so bile vse vrste domačih živali, tudi prašiči. In kakšni prašiči so upodobljeni? – Poleg požlahtnjenih belih prašičev so med votivnimi figuricami tudi črnopikasti prašiči.

Uporabljena literatura

- BEZEK, Benjamin. Votivne figurice v Nevljah pri Kamniku. 17(2004), str. 31–34, Kamniški zbornik
- CVENKEL, Anton. Naša prašičereja v praksi. 43/1926 št. 22, str. 185, Kmetovalec.
- GOMIŠČEK, G. Naša prašičereja. 12/1930 1, str. 6–7, Kmeti list.
- Gorenjski črnolesasti prašič. 44/1926, str. 699, Domoljub.
- ILC, Karel. Naša prašičereja. 1/1934 6, str. 94–95, Rejec malih živali.
- Kmetijstvo kranjskega sreza. Prva sreska kmetijska razstava v Kranju 1932. Srezki kmetijski odbor v Kranju, 1932, 72 strani
- Lep uspeh pitanja. 46/1929, str. 35–36, Kmetovalec.
- Nekaj o prašičereji. 28/1911 št. 10, str. 95–97, Kmetovalec.
- OBLAK, Ivo. Živinoreja Dolenske. 1938, str. 200–207, Dolenska.
- OBLAK, Ivan. Svinjereja. V: Za izboljšanje življenjskih pogojev našega kmetijstva. 2. del. Ljubljana, 1939, str. 362–378
- OVSENIK, Janez. Živinoreja in mlekarstvo. Spittal, 1948, 172 strani.
- SUSTIČ, Josip. Gorenjski črnolesasti prašič. 43/1926 št. 20, str. 166–167, Kmetovalec.
- Vprašanje pasem. V: Spiller-Muys. Planšarstvo in kmetijstvo na naših planinah. Sustič Josip. O prašičereji. Ljubljana 1926, str. 230–258
- WENKO, Beno. Živinoreja. V: Kmetijstvo dravske banovine. Ljubljana, 1933, str. 76–101
- WENKO, Boris. Živinoreja v Šolčavi. 74/1940 41, str. 2–3, Slovenski gospodar.
- WERNIG F. Svinje tudi na pašo. 3(1939)7, 220–222, Kmečka žena
- Zgodovinski razvoj cen za odstavljene pujske na Kranjskem. 33/1916 št. 13, 100–101 in 14, str. 108–109, Kmetovalec.

Med votivnimi figuricami so tudi črnopikasti prašiči (Foto Andrej Šalehar, 26. 12. 2006)

Reja prašičev

Strokovna revija

števila 3, 2007, letnik X, cena 5 EUR

BF - ODD. ZA ZOOOTEHNIKO

R
REJA PRAŠIČEV
2007 / 10

COBISS

UNIVERZA V LJUBLJANI

Priznana rejska organizacija
v prašičereji

3

- POMEN OBOGATITVE OKOLJA ZA PRAŠIČE
- ŽRETJE IN PITJE PRI PRAŠIČIH
- STROKOVNI DOPRINOSI IZPRED 100 LET

KMETIJSKA ZALOŽBA

CERDONIS
GRAFIČNI STUDIO

lek veterina
predani zdravju živali